

ИНФО

СПЕЦИЈАЛНО
ИЗДАЊЕ
септембар 2007.
ISSN 1451-5393

ИНФО - УРБАНИСТИЧКИ ЗАВОД БЕОГРАДА

Старо београдско сајмиште

70 година од отварања Првог београдског међународног сајма узорака
(Општи јесењи сајам је одржан од 11. до 21. септембра 1937. године)

ДАНИ ЕВРОПСКЕ БАШТИНЕ, *РЕКЕ - ТОКОВИ НАСЛЕЂА*

Централна европска прослава у Београду од 20. до 23. септембра 2007.

The Old Belgrade Fairground

70 years from the opening of the First Belgrade International Fair of Samples

(General Autumn Fair took place from September 11th to 21st 1937.)

EUROPEAN HERITAGE DAYS , *RIVERS - HERITAGE ON THE MOVE*

Central European Celebration in Belgrade from September 20th to 23rd 2007.

Поштовани читаоци,

Представљамо вам специјални број часописа ИНФО посвећен теми Старог београдског сајмишта.

Повод је манифестација “Дани европске баштине 2007”. Београду је ове године припала част да у оквиру председавања Србије Комитету министара Савета Европе, буде домаћин централне европске прославе која ће се одржати од 20. до 23. септембра. Цео програм заједнички организују Савет Европе и Европска комисија у сарадњи са Министарством културе и Градом Београдом и у њему учествују бројне културне и образовне институције. Овогодишњи “Дани европске баштине” су прилика да се имиџ нашег града и наше земље истакну на пољу управљања природним и културним наслеђем и да се Београд представи Европи и свету као значајан центар културног туризма у овом региону и као озбиљан кандидат за Европску престоницу културе 2020.

У оквиру овог значајног догађаја Урбанистички завод Београда и Друштво урбаниста Београда учествују као коаутори пројекта “Старо београдско сајмиште”. Специјални број часописа ИНФО представља Зборник радова на ову тему, који су објављени у стручним публикацијама или саопштени на конгресима и скуповима, са каталогом потојећих и порушених објеката од значаја за овај пројекат и пратећи материјал изложбе.

На отвореном простору степеништа Урбанистичког завода Београда, у периоду од 20. до 27. септембра, током целог дана биће постављена изложба са стручним вођењем кроз поставку. Идеја је да се прикаже историја и значај комплекса Сајмишта, јединственог на овим просторима. Отварање изложбе је 20. септембра у 13 часова.

Изложбу и пратећи програм су финансирани Секретаријати за привреду и културу града Београда. Аутори концепта изложбе су, мр Марта Вукотић Лазар, дипл. ист. умет. и Јасмина Ђокић, дипл. инж. арх, визуелног идентитета и поставке Милица Максимовић, дипл. инж. арх. и Алекса Бијеловић дипл. инж. арх, док је стручни консултант проф. др Рујица Богдановић.

Са задовољством вас, у име Урбанистичког завода Београда и Друштва урбаниста Београда, позивамо да нам се придружите.

Мр Наташа Даниловић-Христић, дипл.инж.арх.

Respectable readers,

We are presenting you the special edition/number of our magazine INFO, dedicated to the topic of the Old Belgrade Fairground.

The occasion for this is manifestation “European Heritage Days 2007”. This year Belgrade has the honor to be the host of central European celebration taking place from September 20th to 23rd, as a part of Serbia presiding to the Council of Europe Committee of Ministers. The whole program is jointly organized by Council of Europe and European Commission in cooperation with Serbian Ministry of Culture and City of Belgrade, with participation of the numerous cultural and educational institutions. This year’s “European Heritage Days” are the occasion to emphasize the image of our city and our country in the field of managing with natural and cultural heritage and to present Belgrade to Europe and to the world as a significant center of cultural tourism, and as a serious candidate for European Capital of Culture 2020.

As a part of this significant event, Town Planning Institute of Belgrade and Town Planners Association Belgrade are participating as coauthors of the project “Old Belgrade Fairground”. The special number of the magazine “INFO” presents Collection of Works on this topic, published in professional publications, or presented on congresses and other meetings/workshops, with the catalogue of the existing and destroyed structures, significant for this project and following exhibition items.

In the open space of the Town Planning Institute of Belgrade staircase, in the period from September 20th to 27th, the Exhibition will be open during the whole day, with expert leading through the setup. The idea is to present the history and significance of the Fairground complex, unique in this area. The Exhibition Opening is on September 20th in 1 PM. (13.00 hours)

The Exhibition and following program are financed by the Secretariats of Economy and Culture of the City of Belgrade, and the authors of the Exhibition conception are MSci Marta Vukotić Lazar, art historian Bsci, and Jasmina Đokić eng. arch., Milica Maksimović eng. arch, Aleksa Bijelović eng. arch. and Prof. Ružica Bogdanović eng. arch.

In the name of Town Planning Institute of Belgrade and Town Planners Association Belgrade, it is our pleasure to invite you to join us.

MSci. Natasa Danilović Hristić, eng.arch.

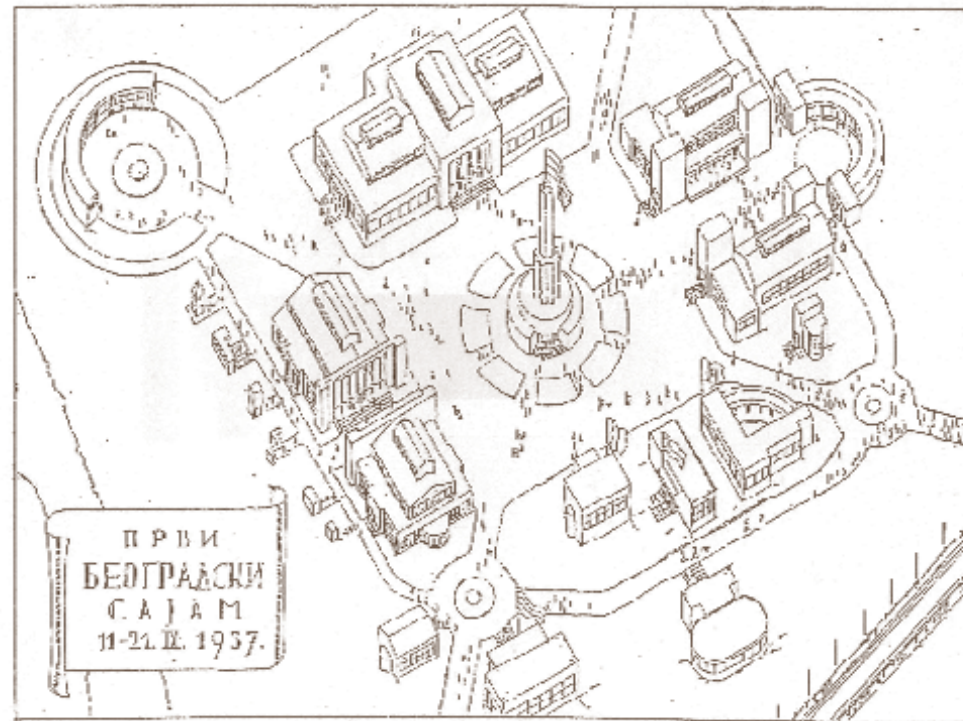
Мр Марта Вукотић Лазар

→ СТАРО БЕОГРАДСКО САЈМИШТЕ

- оснивање и изградња

Комплекс Старог београдског сајмишта лежи на левој обали Саве између моста из Бранкове улице тзв. “Бранковог моста”, старог “Савског моста” и центра Новог Београда. На супротној страни обале низ падину београдске греде спушта се “Савски анфитеатар”. Ова два моста, која поред моста “Газела” везују сремски и шумадијски део Београда, уздижу ниво комуникативности и дају посебан акценат овом простору.

Када је шестог јуна 1937. године у десет часова, свечано ударен и освећен камен темељац највећег павиљона Старог београдског сајмишта, штампа је тај догађај пропратила следећим речима: “На левој обали реке Саве, између два велика челична моста, који спајају западну Европу са Балканом и Истоком, скупили су се приврнцици –не само из Београда и других градова Југославије, већ и представници многих држава Европе и Балкана. (...) По завршеном богослужењу један од свештеника прочитао је повељу исписану на пергаменту у којој се каже да се Београдско сајмиште подиже 1937. године за време владавине Њ.В. Краља Петра II и Поглавара српске православне цркве Њ. Св. Патријарха Варнаве, на месту који је Општина града Београда поклонила ‘Друштву за приређивање сајма и изложби’ у Београду за време председниковања г. Владе Илића”. Председник “Друштва за приређивање сајма и изложби” у Београду био је Милан Стојановић, који је у свом говору, истом приликом, између осталог прецизно навео обим овог задатка. Укупна површина земљишта које је Општина београдска дала “Друштву” у сврху организовања Београдског сајма, износила је 363.000 m², од чега се већ 126.000 m² уређивало за “Први београдски сајам” за који се тада градило 6 павиљона са 13.500 m² под кровом, у шта нису били урачунати радови на подизању павиљона страних држава Чехословачке, Италије, Румуније и Француске. Председник Београдске Општине Влада Илић, у говору одржаном након председника “Друштва”, навео је да су заслужни за покретање и практично извођење ове идеје Београдске коморе: трговинска, индустријска и занатска са “Савезом српских земљорадничких задруга” и значајнијим београдским привредним организацијама. Повељу, која је узидана у темељ највећег павиљона на “Старом београдском сајмишту”, урадио је Милутин Штерић калиграф Техничке дирекције градског поглаварства Београда.

Ова просторно-композициона целина, не само да је имала изузетан привредни значај, већ је постала и метафора плански остварене целине. Укупан изглед комплекса Старог београдског сајмишта, као и композициона повезаност сваког појединачног архитектонског објекта у оквиру њега, утицао је на отварање нових перспектива урбанистичког развоја Београда на левој обали Саве. Планове за “Старо београдско сајмиште” израдили су архитекти Рајко Татић, Миливој Тричковић и Ђорђе Лукић. Године 1938., ова тројица архитеката су одликована “Орденом југословенске круне” за израду генералне диспозиције Старог Београдског сајмишта и друштвених павиљона.

Временски оквири рађања идеје о изградњи Старог београдског сајмишта

Мада је постао речно пристаниште и железничка раскрсница, административни, културни, трговачки и индустријски центар Краљевине Југославије, Београд, по величини, по уређењу и броју становника, још није био достигао одговарајући степен развоја. То је био град у коме су се јасно разликовале две целине: старо језгро, центар целокупног јавног живота, и нови део, “аморфна и хаотична агломерација”.

Регулациони планови настали пред Први светски рат, без ширих урбанистичких концепција и са непланском изградњом у периферним деловима Београда, и сами су били својеврсни подстрек изради новог Генералног урбанистичког плана. Године 1919., на иницијативу српских инжењера и архитеката, Општински одбор Београда је одлучио да изврши припреме за расписивање међународног конкурса за израду Генералног урбанистичког плана Београда. Стручна комисија, коју су сачињавали делегати општине, министарстава и привредних удружења, на челу са проф. Драгутином Ј. Ђорђевићем, саставила је “Програм стечаја” који је поднела суду 10. 12. 1919. године. “Програм стечаја за израду генералног плана о уређењу и проширењу Београда”, обима деветнаест страна, утврђен је и публикован 1921. године. У “Програму стечаја” између осталог наведено је и следеће: ” (...) да се послови опште потребе имају решавати јавно, те да би у њима узео учешће што већи број стручњака, и тиме се дошло до бољих и кориснијих решења. Општина града Београда одлучила је да путем јавне утакмице, добије нови план о уређењу и проширењу града, како у његовим садашњим границама, тако и за његово развијање коме се нагло иде у сусрет”.

На основу њега расписан је међународни конкурс за израду Генералног урбанистичког плана 17.08. 1921. године, са крајњим роком достављања радова до 30.03. 1922. године и то као што је наведено у “Програму”: ”Предаја радова Општини Београдској непосредно или најближој пошти, водећи рачуна о анонимности, са насловом: ’Пројекат за регулацију Београда’. У оцењивачком суду су поред домаћих, били и један представник швајцарског (арх. Фасио из Женева) и један француског (арх. Шифло из Париза) удружења инжењера и архитеката. Председник оцењивачког суда био је и Добра Митровић, који је уједно био и председник Општине.¹⁴ Године 1922., 6. маја, у сали Основне школе код Саборне цркве у Београду, отворена је изложба приспелих пројеката, и том приликом су саопштени резултати конкурса. На седници Општинског одбора одржаног 29. маја 1922. године, чланови оцењивачког суда поднели су “Извештај о генералном плану за град Београд, који је израдила Комисија састављена решењем одбора и суда Општине Београдске од 29. маја 1922. године”.

Генерални урбанистички план Београда је урађен јула 1923. године, када је и објављен извештај Комисије, а усвојен је 10. августа 1923. године на седници Општинског одбора. План је одобрио министар грађевина 19. јула 1923. године. Након усвајања Генералног плана, Београдска општина приступа изради детаљних регулационих планова у размери 1: 500, према којима су се, на терену одређивале нове регулационе линије за будућа градилишта и разраде појединих тргова, паркова, архитектонских комплекса, центара итд. С тим задатком је формиран Комитет за разраду Генералног плана чији је рад био “веома интензиван”, јер је, као што нам записник говори, на неким седницама било прегледано и усвојено по 20 до 30 секција у размери 1:500. Секције су биле разрађиване у посебном бироу, којим је руководио Ђорђе (Јуриј) Павлович Коваљевски”.

Расписивање међународног конкурса за израду Генералног урбанистичког плана о уређењу и проширењу Београда 1921. године, као и “Извештај Комисије” у коме су изложене главне идеје, проблеми и њихова решења, имају истакнуто место у историји српског урбанизма новијег доба. Иако је Министарство грађевина било “врховни орган за урбанизам” тадашња стручна јавност му је замерала да је начинио низ потеза којим је “рушио” Генерални план, а као последица тога су се огласили Клуб архитеката и Група архитеката модерног правца (ГАМП), као заштитници урбанизма Београда, са захтевима за спровођење културно засноване урбанистичке политике града”.

Године 1927., донет је Генерални регулациони план Београда Ј.И. Обрадовића.⁴ Јован И. Обрадовић је потом, 1931-1935. године написао “Грађевинско законодавство” и “Грађевински правилник за град Београд са објашњењима и упуштвима за рад, по којима се могу радити правилници за градове и друга насеља”

Изградња јавних, друштвених и културних грађевина у складу са предвиђеним просторним уобличењем Београда, била је један од важних делова Генералног плана из 1923. године.

Проглашењем Београда за туристичко место, 1936. године, припремни радови на подизању Београдског сајма на левој обали Саве, уз изграђени пут Београд-Земун добијају свој пуни замах. То је био први потез освајања леве обале Саве, по урбанистичкој концепцији Генералног плана из 1923. године.

Старо београдско сајмиште

Након Првог светског рата, развој укупне привредне делатности Београда захтевао је изградњу различитих типова грађевина. Централизована установа за општу грађевинску делатност била је “Техничка дирекција”. Њена делатност се почела осећати тек 1926. године, под именом “Техничка управа”. Те године започињу велики општински радови на калдрмисању, проширењу водовода и канализације, подизању општинских зграда, разради Генералног плана итд.

У том периоду подигнуте су групације зграда Медицинског факултета, затим зграде Техничког и Правног факултета, Државног архива, Поште, Универзитетске библиотеке. По угледу на “вртне градове” реализована су стамбена насеља “Професорска колонија” (1925-1932), “Котеж неимар” (1924-1930) и “Чиновничка” колонија” (1929-1932) на Вождовцу. Дедиње и Сењак, после изградње “Краљевог двора” и “Новог двора” добијају регулациони план, и од приградског подручја са летњиковцима, уздижу се на ниво елитног становања, типа резиденција. У централном делу града, изграђују се вишеспратни објекти (до шест спратова) у низу, затвореног блоковског система.

Иако су реке Дунав и Сава најдоминантније вредности Београда, он је традиционално грађен и развијан на ребену, а не поред реке. Ведута Београда са Београдском тврђавом, ипак представља интегрални део приобаља. Земун је делом оријентисан на Дунав, па је такође карактеристичан део града на левој обали Дунава и Саве. У том периоду на левој обали Саве гради се цивилни аеродром са хангарима покривеним бетонским љускама по пројекту Милутина Миланковића,

као и “Модернистичка целина”, на излазу из Земуна према Београду у троугластом блоку, стамбена четврт у комбинацији колективних и породичних зграда у низу са предбаштама, по пројектима арх. Михајла Радовановића. Ове две просторне, културно – историјске целине, су представљале уводни акорд за настанак Старог београдског сајмишта.

Године 1923. основано је “Друштво за земаљске изложбе” касније преименовано у “Друштво за приређивање сајма и изложби” у Београду, које су сачињавале београдске привредне организације. Иницијативом, али и сопственим средствима, индустријске, занатске и трговинске коморе, “Савеза удружења трговаца”, “Главног савеза српских земљорадничких задруга” и “Удружења југословенских инжењера и архитеката”, започело се са прикупљањем средстава за реализацију ове идеје.

Идеја о организовању Београдског сајма датира скоро деценију раније од дана освештења његовог камена темеља. У марту месецу 1929. године дневни лист “Политка” забележила је следеће: “Ових дана су Драги Владимировић, инжењер, Душан Д. Перуничкић, адвокат и Бора Д. Анђелковић, предузимач, поднели у “Министарству трговине и индустрије” молбу за одобрење да могу основати један нарочити институт за организацију међународног сајма у Београду. Они су тај сајам замислили као сталну изложбу домаће и стране привреде”. Иако је “Друштво за приређивање сајма у Београду” основано 1923. године, тек су са реорганизацијом извршеном 1934. године, и на иницијативу “Београдских привредних комора”, “Главног савеза српских земљорадничких задруга” и иницијативом многих привредника из Београда, Земуна и Панчева, отпочели радови на конкретним задацима.

Из Извештаја Привременог Одбора поднетог скупштини 1. априла 1934. године види се да је “Друштво за земаљске изложбе у Београду 1930. године било обезбедило земљиште за сајмиште на Топчидерском брду, код тзв. ‘Звезде’, а понуђене су и следеће локације: Доњи град, Тркалиште кола јахача код Цареве ћуприје и терен на левој обали Саве, одмах крај новог Земунског моста, (...) као и општински терен десно или лево од нове електричне централе на Дунаву.” За изградњу сајма, Београдска општина је уступила бесплатно децембра 1935. године на левој обали Саве, иза Земунског моста, просторно земљиште у величини од 36,33 хектара.

Седница управног одбора “Друштва за приређивање сајма и изложби”, чији је председник био Милан Стојановић, одржана је у јануару 1936. године, када су и истакнута очекивања да се будући сајам одржи, већ у октобру исте године, што се није догодило. Дневни лист “Време” је, из месеца у месец, пратио догађаје око приређивања “Београдског сајма”.

У априлу 1936. године, у великој сали “Занатског дома” отворена је изложба радова приспелих на конкурс за идејну скицу “Београдског сајмишта, расписаном само за архитекте из Београда. Међу једанаест пројеката, прву награду је добила скица архитектке Игњата Поповића, док је другу награду добио пројекат архитектке Милана Злоковића са сарадницима. Посебну пажњу је привукао пројекат достављен из Берлина, а чији је аутор био београђанин, арх. Милорад С. Пантовић. Макета, коју је он презентирао Комисији, не само да се истицала међу приложеним идејним скицама, већ је и привлачила је пажњу тадашње штампе.

Након ове изложбе је уследила реакција “Удружења југословенских инжењера и архитеката-Секција Београд”, која је са “Клубом архитеката” размотрила питање приспелих радова, као и додељених награда, са којима се није сложила. Првонаграђени рад је изазвао бројна негодовања, као и тзв. “аферу око Београдског сајмишта”. Тим поводом, београдска штампа је између осталог записала: “Чим је примећено да је г. Нешић, као председник жирија доделио прву награду пројекту који је он радио, уз помоћ г. Поповића, одмах се посумњало у његову објективност”. Због тога је “Друштво” организовало свој “Технички биро” који је израдио нове планове за павиљоне, тако да су припремни радови на левој обали Саве, ипак започели у августу 1936. године. Миливоју Тричковићу, Ђорђу Лукићу и Рајку Татићу, архитектурама “Техничке дирекције београдске општине”, издат је службени налог да прегледају израђене планове опште диспозиције и павиљона на сајмишту, те да о овоме поднесу своју оцену у облику службеног реферата.

Из писма које је арх. Рајко Татић упутио инжењеру Јулију Хахамовићу види се да су ова тројица архитеката, након увида у све приложено, констатовала да су планови били засновани на непознавању проблема, те да није било ни помена о некој архитектонској композицији. У таквом критичком духу, био је написан и њихов реферат упућен Председништву општине. Реферат је ипак наишао на одобравања код надлежних, тако да су њих тројица одмах добили налог да поднесу алтернативно решење опште диспозиције и павиљона. Овим тада младим архитектурама, Управа сајма је ставила на располагање свој, већ постојећи биро са помоћним особљем, који се налазио у згради “Трговинске коморе”.

Пошто су начелно решили проблем главне диспозиције, за архитекте је следећи корак био конструктивно решење павиљона, које је поверено инж. Јулију Хахамовићу

Основна концепција пројекта је била у постављању павиљона око једног централног објекта у виду куле, чија је улога осим изложбене била и да, као централни мотив буде видљив са најудаљенијих тачака града. На тај начин је створен трг, одакле су сви павиљони могли бити сагледани. Затворени центар, постављањем последња два павиљона паралелно један с другим, отвара могућности решавања

перспективне диспозиције и наговештава осовину будуће магистрале, која ће се у каснијем проширењу сајма и реализовати. Архитекти Тричковић, Лукић и Татић су своје решење “у виду једне птичије перспективе, коју је председник Илић прихватио”, приказали у основи 1:1000, 6. септембра 1936. године.

Захтев да се хитно приступи изградњи сајма, с једне стране, а с друге професионалне несугласице са тадашњим његовим директором, инж. Милосавом Васиљевићем, умногоме су ограничиле креативне и стручне слободе у раду ове тројице архитеката. Инж. Васиљевић је, како арх. Татић наводи у писму упућеном инж. Хахамовићу, у време Хахамовићевог службеног одсуствовања из Београда “скице темеља, које су неконтролисане од Вас, употребио на терену (...) Темељи изграђени по овим скицама захтевали су измене и прилагођавања стварном стању конструкције. Чим је констатована грешка инж. Васиљевић се потрудио да у пуном обиму за грешку оптерети Вас (...) Крај свему овоме је био тај, што је посао предат, на даљи рад инж. Боривоју Белопавлићу, који је у бироу већ раније био ангажован као ревидент и саветодавно лице по статистичким проблемима”. Кулминација несугласица између инж. Васиљевића и тројице главних архитеката уследила је након његовог захтева да се реши питање ауторизације архитектонских планова, тачније да он буде тај који ће све планове и потписати.

Да би се и ова, сад већ једна у низу “афера” око Старог београдског сајмишта окончала на праведан начин, архитекти Татић, Тричковић и Лукић су тражили од Управе сајма писмену потвду о њиховом ауторству. Управа им је, актом бр. 303. од 14. априла 1937. године то и потврдила. Занимљиво је, да је, један од потписника овога акта био лично директор “Друштва за приређивање сајма и изложби” у Београду, инж. Васиљевић, који је и изазвао ову “аферу”, док је други потписник био председник “Друштва” Милан Стојановић. У потврди достављеној тројници архитеката између осталог пише: “(...) Част нам је овим потврдити вам, да сте ви заједнички аутори планова општег уређења Београдског сајмишта, као и пет павиљона, који се сада на сајмишту изграђују у сагласности и споразуму са вама(...)”.

Изградња сајма финансирана је зајмом од “Општинске штедионице”, прилозима београдских банака, задужбинама фондова и привредних предузећа, дотацијама београдских привредних комора и добротворним прилозима грађана.

У предвиђеном року, “Први јесењи Београдски сајам”, свечано је отворен, а потом и одржан од 11-23. 09. 1937. године. У првој етапи било је уређено 14 хектара, од предвиђених 36,33 хектара. Очекивало се да се у наредним етапама изгради сво додељено земљиште, као и да се уреди “Пољопривредно-сточарско сајмиште” и забавни парк. За “Први сајам”, “Друштво за приређивање сајма и изложби” изградило је пет великих павиљона са укупном површином 12.723 m², као и павиљон “Спасићево

задужбине” површине 1320m². Управни одбор “Задужбине Николе Спасића” одлучио је да узме учешће у изградњи Београдског сајма на начин што ће подићи “Спасићев изложбени павиљон”. Осим изложбених просторија, павиљон је обухватао и галерију са које се прилазило сали са “специјалним полузениталним осветљењем за излагање слика”. “Спасићев изложбени павиљон” је изграђен по пројекту Александра Секулића, који је касније постао технички директор Сајма (1938-1941. године) и за чијег мандата су завршени преостали радови на изградњи сајма. Он је окупљао око себе “талентоване студенте, попут Богдана Стојкова и Божицара Хранисављевића, стране неимаре, статичаре, инжењере хортикултуре и друге”. Њему се, а у сарадњи са наведеним студентима, приписује и реализација централног павиљона – куле која је била и остала изузетни пример конструктивистичке архитектуре у Југославији.

У истом периоду су отворена и четири страна павиљона и то: Италијански (604 m²), Мађарски (529 m²), Румунски (458 m²) и Чехословачки (391m²). Поред њих је изграђен и изванредан број приватних павиљона.

Након “Првог сајма” одржавани су редовно међународни сајмови два пута годишње: “Пролећни међународни сајам” и “Јесењи међународни сајам”.

За потребе пролећног и јесењег сајма 1938. године, изграђен је први део и започета је изградња на другом делу терена намењеног Београдском сајму. На њему је изграђен “Немачки павиљон” површине 3000 m². У време отварања “Трећег јесењег сајма” 1938. године, овим простором су доминирала четири велика и два мања павиљона “Друштва за приређивање сајма и изложби”, централна кула, као и изложбени павиљони страних држава: Немачке, Италије, Румуније, Турске, Ческо-моравског протектората и Мађарске, “Задужбина Николе Спасића” и преко двадесет приватних павиљона.

Велики Немачки павиљон подигнут је на новом проширеном делу сајмишта, као одговарајући објекат преко пута резервисаног простора за нови италијански павиљон. У осни између ова два регулационом одређена места, у зачељу ове нове осовине започета је изградња такозваног “Шестог југословенског павиљона”. Пројектант овог павиљона био је такође Александар Секулић (1940.).

Београдска штампа је неуморно пратила сва дешавња, како око изградње павиљона, тако и око припрема и реализација бројних изложби: међународног сајма аутомобила, концерата, спортских приредби, модних ревија итд. Сајам је из дана у дан постајао, не само стециште привредника из земље и иностранства, већ и један од водећих сајмова у југоисточној Европи.

Избијањем рата у септембру 1939. године и ванредним стањем на северу и западу Европе, ситуација у Југославији се променила. Ипак у периоду од 1939. до 1941. године

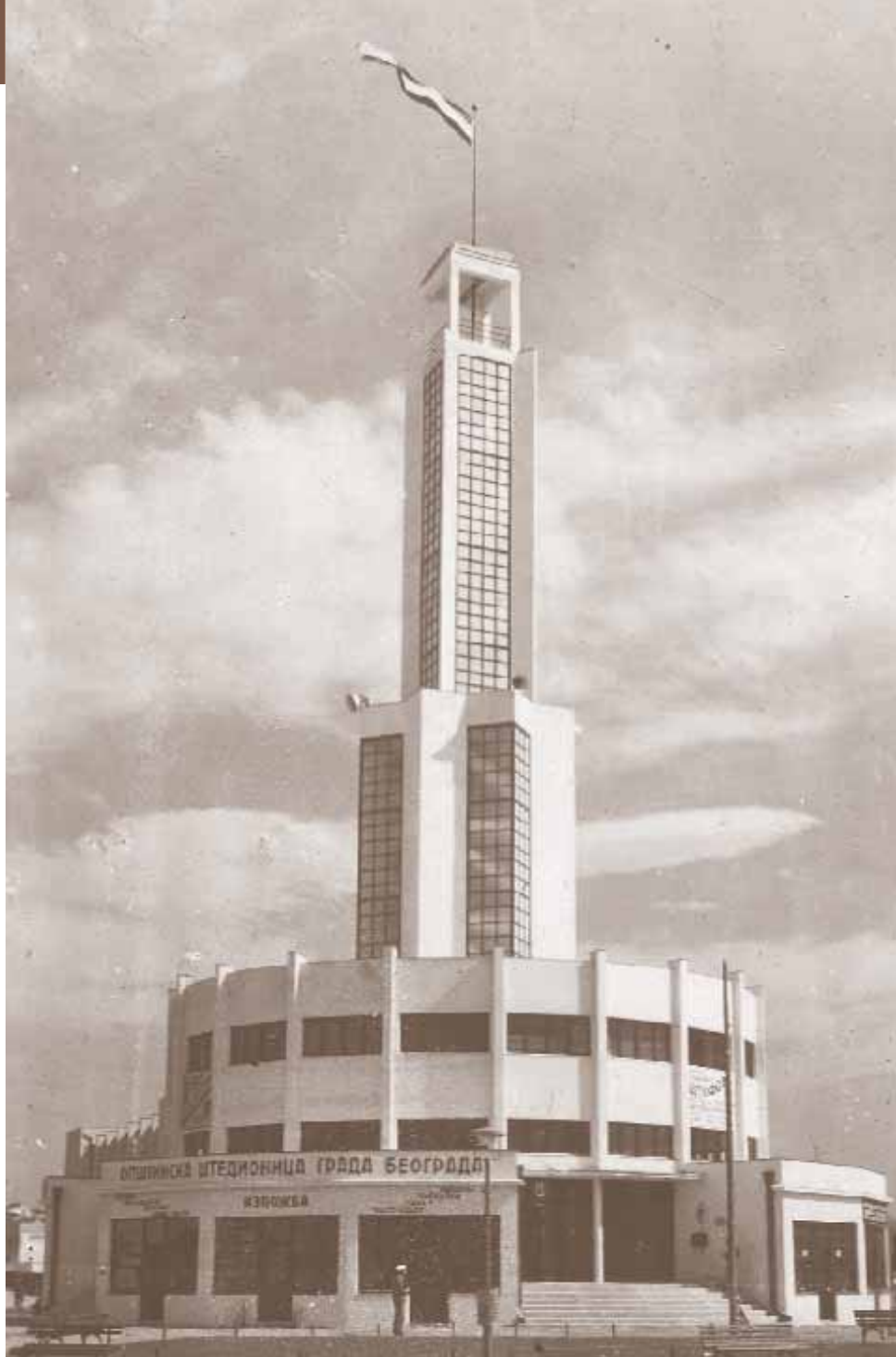

урађен је “Нацрт уредбе за извођење регулационог плана града Београда по идејној скици за регулацију” и “План Београда и Земун” у издању “Техничке дирекције”. Немачким ваздушним нападом на Београд, априла 1941. године град бива потпуно разорен.

Други светски рат претвара “Старо београдско сајмиште” у злогласни нацистички логор (1941-1945.). Организован у почетку само за Јевреје (Judenlager Semlin) који су углавном сви убијени, логор убрзо бива преименован у “Прихватни логор Земун” (Anhaltelager Semlin) за политичке затворенике из Србије, Југославије и околних земаља. За време савезничког бомбардовања, у пролеће 1944. године, све зграде Старог београдског сајмишта су порушене изузев централне куле и “Спасићевог павиљона”, који је служио као логорска болница. Више од десет хиљада Јевреја и тринаест хиљада Срба и припадника других националности је убијено у овом логору.

Комплекс Старог београдског сајмишта је проглашен за културно добро града Београда 1987. године. Године 1992. Скупштина града Београда усвојила је Детаљни урбанистички план споменичког комплекса “Старо београдско сајмиште”. Циљ израде плана био је да се “створе услови за реконструкцију споменичког комплекса Старо београдско сајмиште и израђу спомен-обележја, као приоритетне акције. Овим се постиже враћање целовитог изгледа простору Старог београдског сајмишта, какав је он био у моменту претварања у логор и истовремено пружа могућност да се комплекс обнови и у функцији сајма узорака”.

На расписаном конкурс за подизање споменика жртвама логора “Старо београдско сајмиште”, награђен је рад београдског вајара Миодрага Миша Поповића. Споменик је свечано откривен 21.4.1995. године поводом 22. априла дана сећања на жртве геноцида и прославе 50 година ослобођења од фашизма.

Основно полазиште Генералног плана Београд 2021 године је афирмација урбаног континуитета, током којег се градитељско наслеђе поставља као необновљиви ресурс и стимуланс развоја. “Планом се, зато, штите и промовишу споменици културе, просторне културно-историјске целине, археолошка налазишта и знаменита места, природни пресеци терена са историјски потврђеним и естетски вреднованим изграђеним реперима, визурама и силуетама, са циљем да се очува дух и карактер урбаног простора, трајно назначе и презентују сви вредни елементи градске структуре и дефинишу путеви успостављања континуитета са оним аспектима града који даље расту и развијају се”. Старо београдско сајмиште подлеже “правилима за подручја опште обнове” под којом се подразумева “комбинована примена интегративне конзервације, урбане обнове и уређења простора, усаглашена према обиму и нивоу вредности градитељског наслеђа”.

“Старо београдско сајмиште” је важно место у урбаном наслеђу Београда. Овај изузетни “везни простор” старог и новог Београда, лежи на последњем луку реке Саве и специфичних је амбијенталних, стилских, просторних, и еколошких вредности. Од историјског, али и меморијалног значаја за град, “Старо београдско сајмиште” је било пример новог урбаног система, организованог на рационалан и функционалан начин. Са доминантном конструктивистичком кулом, деловао је као пример концепта града урбанистичке авангарде двадесетих година XX века, где ни за трен није заборављен богати изражајни речник традиционалног града (трг, улица, блок). Сачувана конструктивистичка кула Старог београдског сајмишта и данас је преломна тачка амбијента на аксиалном потезу, од трга крај реке, ка Музеју савремене уметности. Све око ње је запуштено, стихијски се користи и крајње је деградирано. Смисао овом простору дају једино београдски уметници, сликари и вајари, они који су некада овде живели и стварали (Мића Поповић, Матија Вуковић, Небојша Митрић, Ксенија Дивјак, Фило Филиповић итд.), као и они који овде још увек раде, у својим уметничким атељеима, насталим педесетих година XX века, адаптациом унутрашњих простора постојећих зграда, данас окружених магацинима, гаражама, сервисима (Олга Јеврић, Милија Нешкић, Пеђа Нешковић, Ђорђије Црнчевић итд.).

Судбина Старог београдског сајмишта деценијама се озбиљно намеће, а исто толико упорно и не решава. Његова изградња, не само да је унапредило модерну слику некадашњег Београда, већ је означила и почетак европеизације Београда, на свим урбаним нивоима. С друге стране, “Старо београдско сајмиште” је споменик и меморијал чији је задатак да забележи имена сваке јеврејске, српске, ромске, као и жртве свих других нација, али и имена оних који су покушавали да их спасу, ризикујући своје животе. Њихови необележени и непознати гробови расути су свуда по простору Старог београдског сајмишта. Надамо се да ће ова “заоставштина за незаборав”, а некадашњи расадник идеја о модерном простору, ускоро бити уздигнута на културни ниво који јој припада.

→ THE OLD BELGRADE FAIRGROUND

(Foundation and Construction)

The Old Belgrade Fairground Complex is situated on the left bank of the Sava River between the so-called Branko Bridge, the old Sava Bridge and downtown New Belgrade. Opposite to it the Sava Amphitheatre slopes down the Belgrade Ridge towards the river. The two bridges, which in addition to the Gazela span the Sava to connect the Sumadija and Srem sides of Belgrade enhance communication and give an accent to the area.

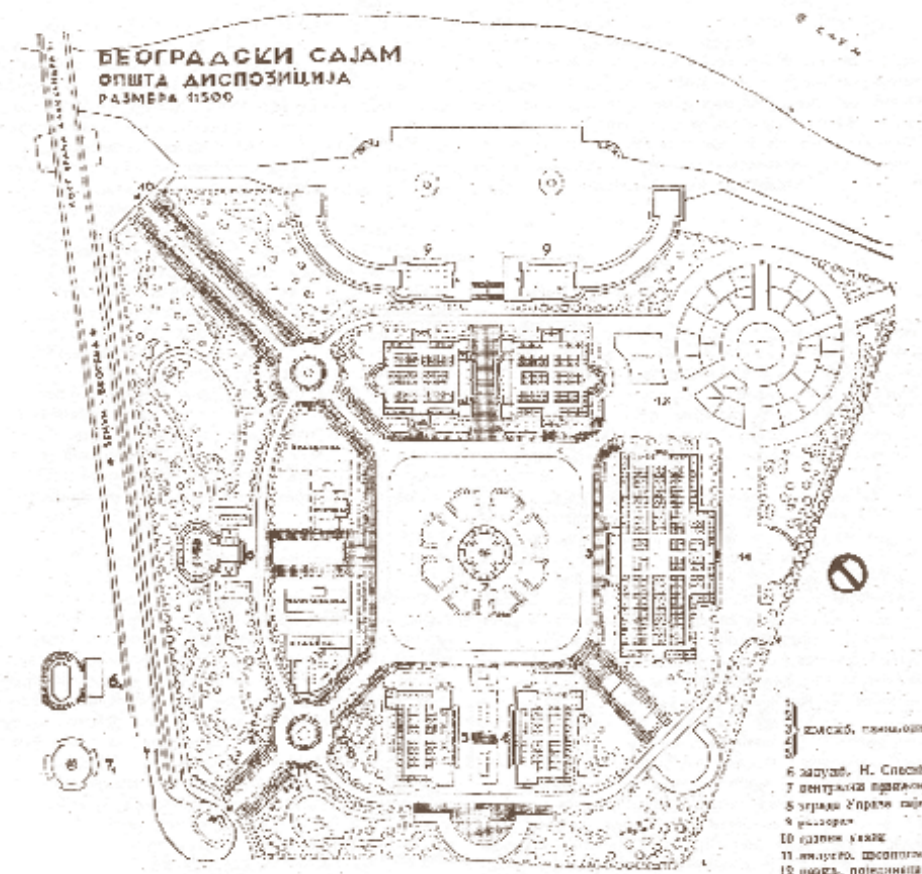
This spatial and compositional whole not only was of great commercial significance, it has become a metaphor for a planned whole. Its overall appearance as well as the compositional inter-relatedness of its architectural units gave impetus to the urban development of Belgrade on the left bank of the Sava. The complex was designed by Rako Tatic, Milivoj Trickovic and Djordje Lukic. In 1938 the three architects were awarded the Medal of the Yugoslav Crown for the general layout of the Old Belgrade Fairground and public pavilions.

Finance for its constructions came from a loan of the Municipal Savings Bank, donations of Belgrade's commercial banks, charitable trusts of funds and business firms, subsidies of Belgrade's chambers of commerce, and from private contributions of the citizens.

The First Belgrade Autumn Fair was opened as planned and held September 11-23, 1937. The first building phase saw the completion of 14 ha of the intended 36,33 hectares. In the following phases all of the allocated land was to be built up including the grounds for agriculture and livestock fairs and recreational area. For the First Fair, The Society for the Organisation of Fairs and Exhibitions had five sizeable pavilions of 12,723 m² built and the Spasic Foundation pavilion with an area of 1320m². The Board of Trusters of the Nikola Sapsic Foundation contributed to the undertaking by having the Spasic Exhibition Pavilion built. In addition to exhibition rooms it included a gallery access to the hall with "a special semi-zenithal lighting system for the display of painting". It was designed by the architect Aleksandar Sekulic, technical director of the Fair 1938-41 under whose directorship the complex was finished. He acted as a focal point for gifted students such as Bogdan Stojkov and Bozidar Hranisavljevic, foreign architects, civil engineers, landscape designers etc. It is to him assisted by the abovementioned students, that has been ascribed the central pavilion-tower, a remarkable example of Constructivist architecture in Yugoslavia.

Four foreign pavilions were opened in the same period : Italian (604 m²), Hungarian (529 m²), Romenian (458 m²) and Bohemian (391 m²) as well as several private pavilions.

After the First Fair international fairs were regularly held twice a year : International Spring Fair and International Autumn Fair.

For the two fairs of 1938 the first zone was built up and construction in the other began including the German Pavilion of 3000 m². By the time the Third Autumn Fair was opened the area was dominated by four large and two smaller pavilions of the Society of the Organisation of Fairs and Exhibitions, the central tower, The Sapsic Foundation Pavilions, pavilions of foreign states, as well as more than twenty private pavilions. The Large German Pavilion was built in the new extended zone, opposite the location reserved for the new Italian pavilion. At the Fair and of this new axis defined by the two planned locations the so-called Sixth Yugoslav Pavilion began to be built, also to the design of Aleksandar Sekulic (1940).

During World War II The Old Belgrade Fairground Complex was turned into an infamous concentration camp (1941-45)

Objavljeno u Godišnjaku grada Beograda, knj. LI, 2004, 143-168.